

Odpowiedzialność cywilnoprawna w obrocie gospodarczym

Redaktor naukowy
Andrzej Śmieja

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzent: Leszek Ogiegło

Redaktor Wydawnictwa: Jadwiga Marcinek

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl> oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-170-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Dorota Benduch , Obowiązek dochowania tajemnicy przedsiębiorstwa przez członków zarządu a badanie <i>due diligence</i> w procesie łączenia się spółek kapitałowych	9
Piotr Cybula , O ewolucji zasad odpowiedzialności organizatora turystyki z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o imprezę turystyczną	19
Bogusława Gnela , Odpowiedzialność przedsiębiorców za szkody wyrządzone przez produkt niebezpieczny	39
Jerzy Gospodarek , Zasady i zakres odpowiedzialności cywilnej przedsiębiorcy turystycznego. Próba uogólnień	60
Monika Kalina-Nowaczyk , Solidarna odpowiedzialność wykonawców za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zamówienia publicznego	106
Jan Lic , Odpowiedzialność cywilnoprawna przedsiębiorcy – współnika spółki cywilnej	119
Jolanta Loranc-Borkowska , Zakres odpowiedzialności sprzedawcy za niezgodność towaru z umową sprzedaży konsumenckiej	136
Katarzyna Marak , Odpowiedzialność cywilnoprawna hotelarzy	156
Kinga Michałowska , Ukryta reklama i jej skutki na tle przepisów ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji w aspekcie cywilnoprawnej odpowiedzialności przedsiębiorcy	176
Sławomir Pasieka , Przedawnienie roszczeń do ubezpieczyciela wynikających z umowy ubezpieczenia	193
Jerzy Sawilow , Odpowiedzialność za szkodę a odpowiedzialność cywilna w refleksji nad prawem upadłościowym	202
Tomasz M. Szczurowski , Zakres przedmiotowy odpowiedzialności za zapłatę wynagrodzenia podwykonawcy budowlanemu	228
Iwona Szymczak , Odpowiedzialność przedsiębiorcy z tytułu rękojmi za wady fizyczne budynku znajdujące się w części stanowiącej nieruchomości wspólną	241
Andrzej Śmieja , Stosunek odpowiedzialności odszkodowawczej z art. 435 k.c. i art. 436 §2 k.c.	258

Summaries

Dorota Benduch , Obligation of keeping secret of an enterprise by board of directors versus <i>due diligence</i> analysis in the process of capital companies' merger	18
Piotr Cybula , The evolution of principles of organizer liability for non-performance or improper performance of package travel contract.....	38
Bogusława Gnela , Entrepreneurs' liability for damages caused by dangerous products.....	59
Jerzy Gospodarek , Principles and scope of civil liability of tourist entrepreneur. An attempt of generalisations	105
Monika Kalina-Nowaczyk , Joint liability of economic operators with regard to the non performance or improper performance of the contract on public procurement.....	118
Jan Lic , Civil liability of an entrepreneur – partner of a civil partnership	135
Jolanta Loranc-Borkowska , The extent of liability of the seller for the non-conformity of goods with a consumer sales contract	155
Katarzyna Marak , Civil liability of the hoteliers	175
Kinga Michałowska , Hidden advertising and its results against an act of unfair competition in the aspect of civil and legal liability of an entrepreneur	191
Sławomir Pasięka , Limitation of claims against the insurer resulted from insurance contracts.....	201
Jerzy Sawilow , Liability for damages and civil liability in the reflection on bankruptcy law.....	226
Tomasz M. Szczurowski , Scope of liability for remuneration payment to a building subcontractor	240
Iwona Szymczak , Liability of entrepreneur for defects of building construction revealed in a common part of the building under the statutory warranty	257
Andrzej Śmieja , Compensation liability ratio of the article 435 of the civil code and the article 436 §2 of the civil code	274

Jan Lic

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

ODPOWIEDZIALNOŚĆ CYWILNOPRAWNA PRZEDSIĘBIORCY – WSPÓLNIKA SPÓŁKI CYWILNEJ

Streszczenie: Status zobowiązań spółki cywilnej jest niejasny. Należy uznać, że zobowiązania spółki stanowią dług łączny, który jest długiem wspólnym wszystkich wspólników i jest pojęciowym odpowiednikiem wspólności praw majątkowych ujętych w ustrój wspólności łącznej. Nie jest natomiast długiem solidarnym w rozumieniu art. 366 k.c. Stosownie do istnienia łącznego długu wszystkich wspólników ponoszą oni też za niego łączną odpowiedzialność. Zagwarantowana w art. 864 k.c. odpowiedzialność solidarna wspólników jest tylko wzmocnieniem ich łącznej odpowiedzialności za dług łączny. Odpowiedzialność tę ponoszą swoimi majątkami osobistymi, a nie majątkiem wspólnym. Z majątków osobistych wspólników może być realizowana tylko odpowiedzialność w formie pieniężnej. Nie można domagać się od wspólnika zaspokojenia świadczeń niepieniężnych, które powinna spełnić spółka (wszyscy wspólnicy) w oparciu o majątek wspólny.

Słowa kluczowe: dług łączny, dług solidarny, wspólność łączna.

1. Wstęp

Odpowiedzialność cywilnoprawna obejmuje tylko część zakresu odpowiedzialności, jaką ponosi przedsiębiorca – wspólnik spółki cywilnej. Poza tym zakresem pozostaje odpowiedzialność przedsiębiorcy za zobowiązania podatkowe czy za zobowiązania związane z ubezpieczeniami społecznymi i chorobowymi. Zobowiązania cywilnoprawne powstają zarówno wskutek czynności prawnych, jak i w wyniku czynu niedozwolonego, bezpodstawnego wzbogacenia, decyzji administracyjnej, a niekiedy także innych zdarzeń prawnych¹. W każdej z tych sytuacji po stronie przedsiębiorcy powstaje także odpowiedzialność cywilnoprawna. Szczególnym przypadkiem odpowiedzialności przedsiębiorcy jest odpowiedzialność przewidziana w prawie upadłościowym i naprawczym. Jest to odpowiedzialność za niewypłacalność lub nawet tylko zagrożenie niewypłacalnością². Stan niewypłacalności lub stan zagrożenia niewypłacalnością zależy zarówno od istnienia zobowiązań cywilnoprawnych, jak

¹ W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 128-129.

² Art. 1 ust. 1 ustawy z dn. z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze, Dz. U. nr 60, poz. 535 z późn. zm. (dalej: ustawa p.u.n.).

i publicznoprawnych³. Jest to odpowiedzialność za wykonanie zobowiązań *in genere*, a nie zobowiązań *in concreto*. Z braku miejsca ten rodzaj odpowiedzialności musi być wyłączony z dalszych rozważań.

Pojęcie odpowiedzialności cywilnoprawnej, a także ogólnie odpowiedzialności prawnej jest sporne w doktrynie. W najszerszym sensie odpowiedzialność definiuje się jako prawną możliwość doprowadzenia do realizacji „tego, co się wierzycielowi należy”, a więc do spełnienia świadczenia. W związku z tym na pierwszym miejscu wymienia się zasadę realnego wykonania zobowiązania, zgodnie z którą odpowiedzialność powinna zmierzać do realizacji takiego świadczenia, jakie było przedmiotem zobowiązania. W ramach tej koncepcji wierzyciel nie musi jednak domagać się realnego wykonania zobowiązania, ale może żądać naprawienia szkody wyrządzonej przez niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania⁴. W węższym sensie dokonuje się rozróżnienia na odpowiedzialność za dług i odpowiedzialność cywilnoprawną. Odpowiedzialność za dług polega na możliwości, popartej przymusem, ściągnięcia świadczenia z majątku dłużnika. Odpowiedzialność cywilnoprawna obejmuje natomiast tylko roszczenia wierzyciela, jakie powstają wskutek niespełnienia (względnie nienależytego spełnienia) świadczenia przez dłużnika. Odpowiedzialność za dług jest odpowiedzialnością za stan, jakim jest dług, podczas gdy odpowiedzialność cywilnoprawna jest odpowiedzialnością za zdarzenie, z którym ustawa wiąże odpowiedzialność. Takie określenie pojęcia odpowiedzialności cywilnoprawnej jest odzwierciedleniem przyjęcia definicji odpowiedzialności prawnej jako konieczności ponoszenia ujemnych następstw przewidzianych (przypisanych) dla danego podmiotu w związku z wystąpieniem pewnego zdarzenia⁵. Koncepcja ta oddziela środki wymuszenia wykonania zobowiązania zgodnie z jego treścią od odpowiedzialności cywilnoprawnej, którą zawęży tylko do negatywnych konsekwencji niewykonania obowiązków przez dłużnika⁶. Negatywne konsekwencje nie ograniczają się tylko do obowiązku naprawienia szkody, lecz obejmują także skutki wymienione w art. 475 §2 k.c. (obowiązek wydania surogatów) czy w art. 480 §1 k.c. (wykonanie zastępcze)⁷. Trzecia koncepcja jest pod pewnym względem

³ A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Kraków 2003, s. 42, notka 5 do art. 11 p.u.n.

⁴ S. Grzybowski, [w:] Z. Radwański (red.), *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 60. W tym duchu też: T. Wiśniewski, [w:] G. Bieniek, H. Ciepła, S. Dmowski, J. Gudowski, K. Kołakowski, M. Zychowicz, T. Wiśniewski, C. Żuławska, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. I, Warszawa 2006, s. 17, notka 17 do art. 353 k.c. i s. 564, notka 2 do art. 471 k.c.; W. Popiołek, *Komentarz do artykułów 450-1088*, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny*, t. II, Warszawa 2005, s. 34, NB 10.

⁵ To pojęcie odpowiedzialności cywilnoprawnej reprezentuje T. Siemiątkowski, [w:] A. Szajkowski (red.), *System prawa prywatnego*, t. XVI, *Prawo spółek osobowych*, Warszawa 2008, s. 358.

⁶ Tak np. E. Łętowska, [w:] E. Łętowska (red.), *System prawa prywatnego*, t. V, *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, Warszawa 2006, s. 19, NB 19; A. Herbert, [w:] A. Szajkowski (red.), wyd. cyt., s. 683.

⁷ Tamże, s. 360.

szersza, ale także – z innego punktu widzenia – węższa od poprzedniej. W tym ujęciu odpowiedzialność oznacza tylko możliwość przymusowego wyegzekwowania świadczenia albo – w myśl bardziej rozbudowanej definicji – kompleks stosunków procesowych prowadzących do tego, by organ państwowy zmusił zobowiązanego do realizacji nakazanego mu zachowania lub podjął działania zmierzające do osiągnięcia nakazanego zobowiązanemu skutku bez jego udziału⁸. W pojęciu tym nie mieści się wykonanie zastępcze czy odstąpienie od umowy, gdyż nie są to zachowania dłużnika. Z jednej strony, do odpowiedzialności są tu zaliczone środki wymuszenia wykonania zobowiązania (odpowiedzialność za dług), jak i obowiązków, które powstają w razie niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania; z drugiej strony, nie mieszczą się w jej ramach środki prawne, które polegają na wykonaniu uprawnień wierzyciela bez udziału dłużnika.

Kodeks cywilny nie formułuje jednego pojęcia odpowiedzialności. Swoisty katalog form odpowiedzialności jest przytoczony w art. 449¹⁰ k.c., gdzie wymienione są: odpowiedzialność za szkodę na zasadach ogólnych, odpowiedzialność za szkody wynikłe z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania oraz odpowiedzialność z tytułu rękojmi za wady i gwarancji jakości. Znamienne jest, że odpowiedzialność kontraktową przepis ten zawęża do odpowiedzialności za szkodę. Przepisy działu II i III tytułu VII k.c. nie dają jasnej odpowiedzi, czym jest odpowiedzialność kontraktowa. Tytuł tego działu brzmi „Skutki niewykonania zobowiązań”, a nie „Odpowiedzialność za niewykonanie zobowiązań”. Pierwsze przepisy tego tytułu, od art. 471 do art. 474 k.c., wskazują, że ustawodawca łączy pojęcie odpowiedzialności z obowiązkiem naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania. Wydaje się jednak, że także inne negatywne skutki niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, takie jak: wykonanie zastępcze, obowiązek zapłaty kar umownych, odsetek czy odstąpienie od umowy, można określić mianem ponoszenia odpowiedzialności. Wszystkie te negatywne skutki mogą być powstrzymane, jeżeli zajdą przesłanki zwalniające od odpowiedzialności. Zakres zastosowania przesłanek zwalniających pozwala więc na wyznaczenie zakresu pojęcia odpowiedzialności pojmowanej jako negatywne skutki obciążające dłużnika. Z pojęcia odpowiedzialności należy wyłączyć jedynie żądanie wykonania zobowiązania. Roszczenia tego nie można uznać za negatywny skutek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, gdyż zmierza ono dopiero do wykonania zobowiązania *in natura* zgodnie z jego treścią. Trafne jest zatem drugie z prezentowanych wyżej pojęć odpowiedzialności, rozróżniające odpowiedzialność za dług od odpowiedzialności pojmowanej jako negatywne skutki

⁸ P. Machnikowski, [w:] E. Lętowska (red.), wyd. cyt., s. 158 i 160, NB 152-153 i 157. Podobnie, z położeniem akcentu na możliwość zastosowania przymusu wobec podmiotu zobowiązanego, zob.: W. Czachórski et al., wyd. cyt., s. 62-63; Z. Radwański, *Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 1998, s. 19-20 i 247; M. Safjan, *Komentarz do artykułów 1-449¹¹*, [w:] K. Pietrzykowski (red.), wyd. cyt., t. I, s. 826, NB 11. Zob. też: P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 499, notka 8 do art. 353.

obciążające dłużnika⁹. Ponieważ odpowiedzialność spoczywa na dłużniku, powinna być definiowana nie jako prawo wierzyciela, lecz jako obowiązek dłużnika. Dlatego należy zgodzić się z autorami, którzy definiują odpowiedzialność jako gotowość dłużnika do egzekucji majątkowej lub obowiązek ponoszenia skutków majątkowych zachowania swojego lub innych osób przez dłużnika¹⁰.

Status zobowiązań zaciąganych w związku z działalnością spółki cywilnej jest także sporny w doktrynie. Nie ulega wątpliwości, że zobowiązania obciążają majątek dłużnika¹¹, stanowią więc konieczny korelat praw majątkowych, a ich status powinien być taki sam jak praw majątkowych. Zgodnie z panującym poglądem doktryny, majątek wspólny wspólników objęty współwłasnością łączną nie rozciąga się jednak na zobowiązania¹². Wątpliwości w tym kontekście budzi art. 875 §2 k.c.¹³, z którego wynika, że długi wchodzą w skład majątku spółki, a także art. 26 §5 zd. 2 ksh¹⁴, zgodnie z którym prawa, jak i obowiązki stanowią majątek wspólny wspólników¹⁵. W doktrynie wyrażano niekiedy też pogląd, że majątek wspólny obejmuje prawa i obowiązki¹⁶. Co do zasady nie ma żadnego istotnego powodu, dla którego do majątku wspólnego nie miałyby być zaliczone zobowiązania. W ścisłym ujęciu majątek ten obejmuje tylko własność rzeczy (art. 195 k.c.), a jeżeli czyni się rozszerzenie na inne prawa majątkowe niż własność, to równie uzasadnione jest rozszerzenie pojęcia majątku wspólnego na zobowiązania. W takim ujęciu zasady określone w art. 863 k.c. powinny być stosowane również do zobowiązań. Nie ulega jednak wątpliwości, że przepis ten odnosi się tylko do wspólnych praw majątkowych, a nie do zobowiązań. W obecnym stanie prawnym nieunikniona jest więc

⁹ Lepiej jednak unikać nazywania tych typów odpowiedzialności odpowiedzialnością za dług i odpowiedzialnością cywilnoprawną, gdyż sugeruje to, że odpowiedzialność za dług nie jest odpowiedzialnością natury cywilnoprawnej.

¹⁰ Z. Żabiński, [w:] C. Żuławska (red.), *Zarys prawa gospodarczego dla ekonomistów*, Kraków 1999, s. 64; W. Robaczyński, [w:] W.J. Katner (red.), *Podstawy prawa cywilnego i handlowego dla ekonomistów*, Gdańsk 2001, s. 173; B. Gnela, [w:] B. Gnela (red.), *Podstawy prawa dla ekonomistów*, Kraków 2005, s. 227.

¹¹ E. Łętowska, [w:] E. Łętowska (red.), wyd. cyt., s. 18, NB 18.

¹² Por. A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1977, s. 240-241; S. Grzybowski, [w:] S. Grzybowski (red.), *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 2, *Prawo zobowiązań. Część szczegółowa*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1981, s. 814-815; A.W. Wiśniewski, *Prawo o spółkach. Podręcznik praktyczny*, Warszawa 1990, s. 68; K. Pietrzykowski, *Komentarz do artykułów 450-1088*, [w:] K. Pietrzykowski (red.), wyd. cyt., t. II, s. 739, NB 1; J. Gudowski, [w:] G. Bieniek et al., wyd. cyt., t. II, s. 663, notka 1 do art. 863 k.c.; W. Pyziół, [w:] W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, Bydgoszcz-Kraków 2002, s. 76.

¹³ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. nr 16, poz. 93 z późn. zm.

¹⁴ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, Dz. U. nr 94, poz. 1037 z późn. zm.

¹⁵ A. Herbert, [w:] A. Szajkowski, wyd. cyt., s. 669, NB 233.

¹⁶ Tak jeszcze na podstawie art. 1175 Kodeksu cywilnego austriackiego F. Zoll (*Prawo cywilne*, t. I, *Część ogólna*, Poznań 1931, s. 169); stwierdzał on, że „kiedy mówimy o majątku spółki, posługujemy się tylko skrótowym wyrażeniem, dla oznaczenia sumy praw i obowiązków, jakie nabywają lub zaciągają wspólnicy”.

konstatacja, że przepisy o spółce cywilnej zorientowane są tylko na współwłasność (wspólność) praw majątkowych, a nie zobowiązań.

W świetle powyższych uwag status zobowiązań jest niejasny. Skoro zobowiązania nie są składnikami majątku spółki i nie są objęte współwłasnością łączną, to pozostają dwie możliwości: albo są wspólnymi zobowiązaniami wszystkich współników, nie objętymi współwłasnością łączną, albo są zobowiązaniami spółki. Redakcja art. 864 k.c. wskazuje tę drugą możliwość. Przepis ten stanowi o zobowiązaniach spółki, a nie współników. Jednakże nie ulega wątpliwości, że prawa majątkowe objęte są współwłasnością łączną, czyli że ich podmiotem są sami współnicy, a to oznacza, że podmiotem tych praw nie może być spółka. Podmiotowość prawna w sferze prawa cywilnego opiera się na zdolności prawnej, a zdolność prawna obejmuje zarówno możliwość nabywania praw, jak i zaciągania zobowiązań. Skoro zatem spółka nie może nabywać praw, to nie ma zdolności prawnej, a jeżeli nie ma zdolności prawnej, to nie może zaciągać zobowiązań¹⁷. Trafnie zatem przyjęto w doktrynie, że w art. 864 k.c. użyto jedynie skrótu myślowego, oznaczającego w istocie zobowiązania współników, a nie spółki¹⁸. Konsekwentnie rzecz ujmując, treść art. 864 k.c. musi być tłumaczona *contra legem*¹⁹, nie jako zobowiązania spółki, lecz jako zobowiązania samych współników²⁰.

2. Dług łączny współników spółki cywilnej

Zdaniem W. Jurcewicza, wspólny dług współników jest długiem łącznym, który nie jest ani długiem własnym, ani długiem cudzym, lecz specyficznym długiem, którego spełnienie jest możliwe jedynie przy współdziałaniu wszystkich współników. Tym różni się od normalnego długu solidarnego, w którym powinność świadczenia ciąży na każdym ze współdłużników wziętym z osobna i który może być spełniony przez każdego z nich. Tymczasem współnik nie może bez zgody pozostałych współników zaspokoić dług z majątku wspólnego. Dotyczy to w zasadzie wszelkich długów, nie tylko takich, co do których konieczne jest aktywne współdziałanie współników, ale także długów pieniężnych, których spłata – nawet w ramach zwykłych czynności

¹⁷ Podobne rozumowanie przeprowadza W. Jurcewicz, *Odpowiedzialność za zobowiązania spółki cywilnej*, „Studia Prawnicze” 1985, z. 1-2, s. 186: „W odniesieniu do długu spółki, wobec braku osobowości prawnej, należy, jak się wydaje, przyjąć, iż dłużnikami są wszyscy współnicy”.

¹⁸ S. Grzybowski, [w:] S. Grzybowski (red.), wyd. cyt. t. III, cz. 2, s. 815; W. Pyziół, [w:] Pyziół et al., wyd. cyt., s. 66; A. Herbert, [w:] A. Szajkowski (red.), wyd. cyt., s. 685 i cytowana w przypisie 920 literatura. Odmiennie: A. Klein, *Ewolucja instytucji osobowości prawnej*, [w:] E. Łętowska (red.), *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s.115-116; K. Korzan, *Spółka cywilna w kontekście praktyki notarialnej*, „Rejent” 1999, nr 10, s. 59.

¹⁹ Określenie zwrotu „zobowiązania spółki” mianem skrótu językowego (S. Grzybowski (red.), wyd. cyt., t. III, cz. 2, s. 815) nie może zmienić oczywistego faktu, że ten skrót jest tym, co stanowi przepis prawny, a wykładnia, która tłumaczy go w sposób sprzeczny z jego brzmieniem, stanowi wykładnię *contra legem*.

²⁰ W. Jurcewicz, wyd. cyt., s. 186; K. Pietrzykowski (red.), wyd. cyt., s. 741, NB 5.

spółki – wymaga, by żaden wspólnik nie zgłosił sprzeciwu. Powinność zobowiązaniowa ciąży zatem w spółce nie na każdym wspólniku z osobna, lecz na wszystkich łącznie²¹. Konsekwencje tego stanowiska są daleko idące: łączne zobowiązania wspólników spółki cywilnej nie są zobowiązaniami solidarnymi w rozumieniu art. 366 k.c. i nie podlegają regułom narzuconym przez art. 366 i nast. k.c., lecz stanowią zobowiązania *sui generis*, które należy rozpatrywać przez analogię do współwłasności łącznej, jako dług łączny. Autor koncepcji długu łącznego nie przeciwstawia go jednak długowi solidarnemu z art. 366 k.c., lecz uważa za kwalifikowaną postać długu solidarnego²². Stanowisko to jest niekonsekwentne. Skoro uznaje się, że dług ten może być spełniony tylko przy współdziałaniu wszystkich wspólników²³, to przeczy to podstawowej charakterystyce długu solidarnego, jaką jest możliwość wyboru przez wierzyciela, czy będzie żądał świadczenia od wszystkich dłużników łącznie, od kilku z nich, czy od każdego z osobna.

Należy przyjąć, że dług łączny, który jest długiem wspólnym wszystkich wspólników spółki cywilnej, jest pojęciowym odpowiednikiem wspólności praw majątkowych ujętych w ustrój współwłasności łącznej. Tak jak prawa majątkowe przypisane

²¹ W. Jurcewicz, wyd. cyt., s. 185-188. Koncepcja W. Jurewicza długu łącznego jest samodzielna, ale trudno nie odnotować zbieżności z aktualnie panującą w Niemczech doktryną długu do niepodzielnej ręki (*Gesamthandschuld*), który jest uważany wręcz za dług spółki (stawia się znak równości pomiędzy *Gesamthandsverbindlichkeiten* a *Gesellschaftsverbindlichkeiten*), za który wspólnicy odpowiadają solidarnie majątkami osobistymi, analogicznie jak wspólnicy spółki jawnej. Zamiast wielu zob.: P. Ulmer, *Gesellschaft bürgerlichen Rechts und Partnerschaftsgesellschaft. Systematischer Kommentar*, München 2004, s. 340, NB 24. Koncepcja ta została przyjęta także w Polsce przez część doktryny; zob.: K. Pietrzykowski (red.), wyd. cyt., s. 74-741, NB 1; W. Pyziół, [w:] W. Pyziół et al., wyd. cyt., s. 91; J. Jezioro, [w:] E. Gniewek (red.), wyd. cyt., s. 1302, NB 2; S. Gurgul, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 650, NB 7 pkt. 2; mniej jednoznacznie: M. Podleś, *Charakter prawny spółki cywilnej na tle prawa polskiego i niemieckiego*, Warszawa 2008, s. 182-184. Zdaniem E. Łętowskiej, w prawie polskim nie występują przypadki zobowiązania łącznego (do niepodzielnej ręki); E. Łętowska, [w:] Z. Radwański (red.), *System prawa cywilnego...*, s. 311. Odmienne M. Pyziak-Szafnicka, [w:] E. Łętowska (red.), wyd. cyt., s. 281-282, NB 4-7, która dostrzega tę konstrukcję w przypadku wspólności małżeńskiej majątkowej i wspólności majątku spółki cywilnej, co do obowiązków stawiając ją poza nawiasem zobowiązań solidarnych. Można też dostrzec podobieństwo do konstrukcji zobowiązań wspólnych omawianej przez Autorkę w związku z projektem Zasad Europejskiego prawa Umów (PECL), choć sama Autorka temu podobieństwu zaprzecza.

²² W. Jurcewicz, wyd. cyt., s. 188. Odmienne W. Pyziół ([w:] W. Pyziół et al., wyd. cyt., s. 91), który uważa, że dług łączny jest długiem solidarnym. Zob. także: A. Herbert, [w:] A. Szajkowski (red.), wyd. cyt., s. 691-694. Autor ten wyraził pogląd, że zobowiązania spółki stanowią kwalifikowaną postać zobowiązań solidarnych, nie wyjaśnia jednak, czy jego zdaniem zachodzi tu jakaś istotna różnica z koncepcją W. Jurcewicza (wyd. cyt., s. 188) „kwalifikowanej postaci długu solidarnego”. Zdaniem autora artykułu różnica polega na tym, że Herbert uznaje, iż mimo pewnych zastrzeżeń „powinność świadczenia ciąży na każdym wspólniku” (s. 694), podczas gdy Jurewicz wyraźnie stwierdza, że „powinność świadczenia nie obciąża każdego ze wspólników wziętego z osobna, ale wszystkich ich łącznie” (s. 188). Ostatecznie nie wiadomo więc, na czym ta kwalifikowana postać zgodnie z poglądem Herberta miałaby polegać. Trudno tu w ogóle mówić o długu łącznym.

²³ W. Jurcewicz, wyd. cyt., s. 188.

są wszystkim łącznie współnikom, a żaden współnik z osobna nie posiada tych praw ani w całości, ani w żadnej oznaczonej części, tak i zobowiązania obciążają wszystkich współników łącznie. Tak jak prawami majątkowymi mogą współnicy rozporządzać tylko wspólnie (art. 862 §1 k.c.), tak żądanie zaspokojenia zobowiązania może być kierowane tylko do wszystkich współników łącznie. Żaden współnik z osobna nie ma obowiązku, ani nawet prawa, zaspokoić zobowiązania łącznego wszystkich współników. Wynika to z przyjętych w art. 865 i 866 k.c. zasad prowadzenia spraw spółki i jej reprezentowania²⁴. Tak jak nie wolno dzielić majątku wspólnego w czasie trwania spółki (art. 862 §2 k.c.), tak nie można przypisać współnikowi części zobowiązań spółki. Podobnie jak nie można osłabiać majątku wspólnego przez żądanie zaspokojenia wierzytelności osobistych z udziału współnika w majątku wspólnym (art. 863 §3 k.c.), tak też szkodliwe dla wspólnego interesu wszystkich współników byłoby, gdyby wierzyciel mógł zwolnić, z jakichkolwiek przyczyn, jednego lub kilku współników z długu łącznego. Przyjęcie konstrukcji długu łącznego prowadzi zatem do takich samych wniosków, jakie w stosunku do majątku wspólnego wynikają wprost z treści art. 863 k.c. Status prawny zobowiązań jest więc taki sam jak praw majątkowych, a to oznacza, że oddzielenie zobowiązań od majątku spółki jest tylko dystynkcją pojęciową.

Na wykładnię, która odróżnia dług solidarny w rozumieniu art. 366 k.c. od długu łącznego współników spółki cywilnej, wskazuje też treść przepisów regulujących solidarność dłużników. Art. 370 k.c. stanowi, że solidarność zobowiązania dotyczącego wspólnego mienia może być uchylona w drodze czynności prawnej, podczas gdy łączne obowiązywanie długu obciążającego wszystkich współników spółki cywilnej nie może być uchylone. Wynika to z bezwzględnego obowiązywania art. 864 k.c.²⁵. Wprawdzie przepis ten stanowi o odpowiedzialności solidarnej, a nie o długu solidarnym, ale gdyby solidarność długu mogła być przez współników zniesiona i zastąpiona przez sumę długów indywidualnych, to straciłaby sens także odpowiedzialność solidarna. Art. 371 k.c. dopuszcza zrzeczenie się zarzutu przedawnienia przez dłużnika solidarnego, podczas gdy trudno przyjąć, by co do jednego współnika miał biec inny termin przedawnienia roszczeń dotyczących długu łącznego niż w stosunku do pozostałych współników. Podobnie przedstawia się możliwość oddzielnego zawieszenia lub przerwy biegu przedawnienia (art. 372 k.c.) w stosunku do poszczególnych współników. Charakterystycznym przypadkiem jest możliwość zwolnienia dłużnika solidarnego z długu (art. 373 k.c.), podczas gdy zwolnienie współnika

²⁴ Zgodnie z art. 865 k.c., sprawy przekraczające zakres zwykłych czynności spółki wymagają uchwały współników, a w sprawach nieprzekraczających tego zakresu sprzeciw któregokolwiek współnika uniemożliwia wykonanie czynności.

²⁵ Bezwzględne obowiązywanie art. 864 k.c. jest w doktrynie niesporne. Zamiast wielu zob.: J. Gudowski, [w:] G. Bieniek et al., wyd. cyt., s. 665, notka 2 do art. 864 k.c.; M. Pyziak-Szafnicka, [w:] E. Łętowska, wyd. cyt., s. 288, NB 18, choć ta ostatnia zauważa, że K. Zawada (*Komentarz do artykułów 450-1088*, [w:] K. Pietrzykowski (red.), wyd. cyt., t. II, s. 942, NB 3) zalicza art. 864 k.c. do przepisów względnie obowiązujących.

spółki cywilnej z długu łącznego w drodze umowy z wierzycielem spółki byłoby w istocie tym samym, co zbycie udziału we wspólnym majątku w drodze umowy z osobą trzecią, bez zgody pozostałych współników. Także odnowienie dokonane na warunkach określonych w art. 374 §1 k.c. prowadzi do wniosku, którego w spółce cywilnej nie sposób przyjąć – w rezultacie odnowienia współnicy byłiby zobowiązani z tytułu długu łącznego do odmiennych świadczeń²⁶.

3. Odpowiedzialność wspólna za dług łączny

Stosownie do istnienia łącznego długu wszystkich współników ponoszą oni też za ten dług wspólną (łączną) odpowiedzialność. Wynika ona z ogólnych zasad odpowiedzialności za dług. Ponosi ją dłużnik, a w spółce cywilnej tym dłużnikiem są wszyscy współnicy łącznie. Odpowiedzialność ta nie jest przewidziana żadnym wyraźnym przepisem kodeksu cywilnego, nie ma też charakteru solidarnego²⁷. Przeciwnie, jest wspólną (łączną) odpowiedzialnością wszystkich współników za dług łączny. Ta forma odpowiedzialności za zobowiązania spółki obejmuje pełny jej zakres i w istocie odpowiada pojęciu odpowiedzialności w zdefiniowanym wyżej sensie. Tylko wszyscy współnicy łącznie mogą bowiem przejawiać gotowość do pełnej egzekucji majątkowej z majątku dłużnika, czyli wspólnego majątku współników. Odpowiedzialność ta może się realizować zarówno w drodze żądania wykonania zobowiązania (odpowiedzialność za dług), wykonania zastępczego, odstąpienia od umowy, w szczególnych wypadkach w drodze żądania usunięcia wad lub wymiany rzeczy na wolne od wad, a także w drodze roszczeń odszkodowawczych (odpowiedzialność rozumiana jako negatywne skutki obciążające dłużnika).

Jeżeli podstawą zobowiązania jest umowa, to spółka może być zobligowana do świadczenia pieniężnego lub niepieniężnego. Niewykonanie bądź nienależyte wykonanie zarówno świadczenia pieniężnego, jak i niepieniężnego będzie skutkowało odpowiedzialnością, którą ponoszą wszyscy współnicy łącznie swoim majątkiem wspólnym. Wierzyciel może domagać się zaspokojenia z majątku wspólnego tylko od wszystkich łącznie, a nie od każdego z osobna lub tylko kilku współników. Dotyczy to tak świadczeń niepieniężnych, jak i pieniężnych, i wynika z zasad prowadzenia spraw spółki i jej reprezentowania. Bez zgody wszystkich współników nie można dokonać skutecznie żadnej czynności prawnej ani faktycznej (art. 865 §1 i §2 k.c.). Odnosi się to nawet do takich czynności, jak wypłata określonej sumy jako spełnienia wymagalnego świadczenia pieniężnego czy zapłata odsetek. Podobnie bez zgody wszystkich współników nie może być spełnione świadczenie niepieniężne,

²⁶ Co do odnowienia zob.: K. Zawada, *Komentarz do artykułów 1-449¹¹*, [w:] K. Pietrzykowski (red.), wyd. cyt., t. I, s. 940, NB 2 i s. 951, NB 2.

²⁷ S. Grzybowski, [w:] S. Grzybowski (red.), wyd. cyt. t. III, cz. 2, s. 816; W. Jurcewicz, wyd. cyt., s. 185 i 189; A.W. Wiśniewski, wyd. cyt., s. 73; J.P. Naworski, *Zbycie członkostwa w spółce cywilnej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1996, nr 9, s. 35; J. Jezioro, [w:] E. Gniewek (red.), wyd. cyt., s. 1302, NB 2, do art. 864 k.c.; S. Gurgul, wyd. cyt., s. 650, NB 7, pkt. 2.

nie można też wymusić jego spełnienia środkami prawnymi na jednym wspólniku, czy na części wspólników, bez zgody pozostałych. W spółce prowadzącej przedsiębiorstwo udział wszystkich wspólników polega na wykonaniu zobowiązania niepieniężnego przez przedsiębiorstwo spółki, które jest zarządzane przez wszystkich wspólników łącznie²⁸. Nie tylko więc żądanie wykonania zobowiązania, ale także uprawnienia wchodzące w węższy zakres pojęcia odpowiedzialności, takie jak: wykonanie zastępcze, odstąpienie od umowy, a w szczególnych typach zobowiązań żądanie usunięcia wad czy wymiany rzeczy na wolną od wad, muszą być dochodzone od wszystkich wspólników łącznie lub jednostronnie wykonane wobec wszystkich wspólników (spółki)²⁹, a nie wobec niektórych. Przymusowa egzekucja z majątku wspólnego też jest niemożliwa bez wcześniejszego pozwania wszystkich wspólników i uzyskania przeciw nim tytułu egzekucyjnego (art. 778 kpc³⁰).

Podobnie przedstawia się odpowiedzialność w odniesieniu do zobowiązań powstających z czynu niedozwolonego lub z bezpodstawnego wzbogacenia. Zarówno żądanie naprawienia szkody z czynu niedozwolonego polegające na przywróceniu do stanu poprzedniego, jak i alternatywne żądanie zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej (art. 415 w zw. z art. 363 k.c.) powinny być skierowane do wszystkich wspólników. Warunkiem tej odpowiedzialności jest uznanie, że z tytułu czynu niedozwolonego odpowiadają wszyscy wspólnicy łącznie. Tak będzie niewątpliwie w sytuacji, gdy delikt popełnili wszyscy wspólnicy lub osoba trzecia, której wspólnicy powierzyli wykonanie określonej czynności, a także w szczególnych sytuacjach określonych w art. 431 i 433-436 k.c., zwłaszcza gdy szkoda wynika z skutku ruchu wspólnie prowadzonego przedsiębiorstwa³¹. W przypadku bezpodstawnego wzbogacenia, w tym także nienależnego świadczenia powiększającego majątek wspólny wspólników, zobowiązani są oni do wydania korzyści w naturze lub zwrotu jej wartości. Stosowne roszczenia mogą być skierowane tylko do wszystkich wspólników łącznie. Także w tym wypadku egzekucja z majątku wspólnego może nastąpić wtedy, gdy wierzyciel dysponuje tytułem egzekucyjnym przeciwko wszystkim wspólnikom (art. 778 kpc).

²⁸ Trafnie zwrócił na to uwagę J. Frąckowiak, *Podmiot gospodarczy. Kilka uwag o konsekwencjach wyodrębnienia tej kategorii podmiotów w prawie cywilnym*, [w:] J. Frąckowiak (red.), *Spółka jako podmiot gospodarczy*, Wrocław 1995, s. 19. Jego zdaniem, zobowiązania niepieniężne mogą być wykonane tylko przez spółkę jako jednostkę organizacyjną, za pomocą przedsiębiorstwa spółki, a nie przez poszczególnych wspólników. Wspólnik może tylko odpowiadać za dług spółki i ponosić odpowiedzialność całym swoim majątkiem. W przekonaniu autora artykułu dotyczy to także zobowiązań pieniężnych.

²⁹ Na przykład wykonanie zastępcze czy odstąpienie od umowy.

³⁰ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. nr 43, poz. 296 z późn. zm.

³¹ Tak trafnie A. Herbert, [w:] A. Szajkowski (red.), wyd. cyt., s. 688, NB 258. Wątpliwości budzą sytuacje, gdy jeden ze wspólników popełni czyn niedozwolony w związku z prowadzeniem spraw spółki lub jej reprezentowaniem; zob. tenże, s. 689-690.

4. Odpowiedzialność solidarna współników za dług łączny

W kontekście konstrukcji długu łącznego i wspólnej odpowiedzialności za dług łączny powstaje pytanie, jaką rolę odgrywa odpowiedzialność współników ustanowiona w art. 864 k.c. Odpowiedź na to pytanie należy poprzedzić wyjaśnieniem treści tego przepisu. Nie ulega wątpliwości, że na podstawie art. 864 k.c. współnicy odpowiadają za zobowiązania solidarnie. Odpowiedzialność solidarna może być albo odpowiedzialnością za dług własny, który jest długiem solidarnym (art. 366 k.c.)³², albo też może być ustawowo przewidzianą odpowiedzialnością za dług cudzy, jak to ma miejsce w osobowych spółkach handlowych³³. Celem i *ratio legis* tej instytucji jest wzmocnienie odpowiedzialności w interesie wierzyciela³⁴. W każdym rodzaju odpowiedzialności solidarnej występuje jakaś wspólnota zobowiązań, która uzasadnia takie wzmocnienie odpowiedzialności. Może ona być luźniejsza, jak w odniesieniu do dłużników solidarnych (art. 366 k.c.), lub bardzo ścisła, jak w spółce jawnej, w której wspólnota zobowiązań idzie tak daleko, że jest zastąpiona przez odrębny podmiot, jakim jest spółka. Przypadek spółki cywilnej i jej długu łącznego sytuuje się pomiędzy tymi dwoma rodzajami wspólnoty zobowiązań. Łączność długu współników spółki cywilnej jest silniejsza niż dłużników solidarnych w rozumieniu art. 366 k.c., ale słabsza niż w spółce jawnej, gdyż spółka cywilna nie posiada podmiotowości prawnej. W tym kontekście można zgodzić się z twierdzeniem W. Jurcewicz, że nie jest to ani odpowiedzialność za dług własny, ani za dług cudzy, lecz za specyficzny dług wspólny, czyli dług łączny³⁵. Odpowiedzialność ta jest jednak bliższa odpowiedzialności za dług cudzy, gdyż zobowiązanie wspólne nie jest równoznaczne ze zobowiązaniem współnika, tak jak majątek wspólny nie jest tylko majątkiem współnika. Odpowiedzialność z art. 864 k.c. jest solidarna, a zatem podlega regułom solidarności ustanowionym w art. 366 i nast. k.c.³⁶. Wobec tego należy przyjąć, że wierzyciel może kierować swoje roszczenia lub wykonywać swoje uprawnienia w stosunku do wszystkich współników łącznie, do kilku z nich albo do każdego z osobna, a zaspokojenie wierzyciela przez któregokolwiek ze współników zwalnia pozostałych.

Przyjmując ścisłe odróżnienie długu łącznego, majątku wspólnego i łącznej odpowiedzialności współników od odpowiedzialności solidarnej współników, wypa-

³² A dług solidarny albo z ustawy albo z czynności prawnej (art. 369 k.c.).

³³ Na przykład za zobowiązania spółki jawnej (art. 22 §2 ksh).

³⁴ E. Łętowska, [w:] Z. Radwański (red.), wyd. cyt., t. III, cz. 1., s. 317; M. Pyziak-Szafnicka, [w:] E. Łętowska (red.), wyd. cyt., s. 290, NB 21.

³⁵ W. Jurcewicz, wyd. cyt., s. 188.

³⁶ Zachodzi tu sytuacja podobna jak co do odpowiedzialności współników spółki jawnej za zobowiązania spółki; zob. P. Tereskiewicz, *Odpowiedzialność współników za zobowiązania spółki jawnej*, Warszawa 2008, s. 209-216.

da uznać, że ustanowiona w art. 864 k.c. odpowiedzialność solidarna³⁷ jest tylko wzmocnieniem łącznej odpowiedzialności współników za ich dług łączny. W ramach znanego rozróżnienia na trzy typy solidarności, ma ona charakter odpowiedzialności gwarancyjnej³⁸, a więc jest podobna do odpowiedzialności w spółce jawnej³⁹. Odpowiedzialność tę ponoszą współnicy swoimi majątkami osobistymi, a nie majątkiem wspólnym⁴⁰. Ponieważ odpowiedzialność może być skierowana tylko do określonego majątku dłużnika⁴¹, nasuwa się wniosek, że będzie ona realizowana najczęściej w formie pieniężnej. Jednakże przy szerokim rozumieniu pojęcia odpowiedzialności w skład jej treści wchodzi także żądanie wykonania zobowiązania, gdyż mieści się ono w pojęciu odpowiedzialności za dług. Od współnika spółki cywilnej można więc – co do zasady – domagać się spełnienia świadczenia. Ponadto w zakresie odpowiedzialności osobistej współnika wchodzi też obowiązek naprawienia szkody i inne negatywne skutki niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, zarówno wynikające z odpowiedzialności na zasadach ogólnych, jak i ze szczególnej podstawy odpowiedzialności, np. z rękojmi za wady. Wszystkie wynikające stąd roszczenia i uprawnienia, a także żądanie wykonania zobowiązania są objęte pojęciem odpowiedzialności solidarnej z art. 864 k.c. Wskazuje na to wykładnia językowa tego przepisu. Skoro w przepisie tym jest mowa ogólnie o odpowiedzialności, bez zawężenia jej do odpowiedzialności rozumianej tylko jako negatywne skutki obciążające dłużnika, to znaczy, że chodzi tu też o odpowiedzialność za dług. Jednakże biorąc pod uwagę cel i funkcję tej odpowiedzialności, należy dojść do wniosku, że jej zakres powinien zostać ograniczony w tych przypadkach, gdy z przyczyn formalnych lub faktycznych nie można realizować pewnych uprawnień względem współników. Wykluczone jest odstąpienie od umowy w stosunku do współnika, gdyż nie jest on stroną zobowiązania. Już jednak wykonanie zastępcze może wierzyciel zrealizować w ten sposób, że będzie domagał się zwrotu kosztów i naprawienia szkody od jednego współnika, a nie od wszystkich łącznie. Z kolei niektóre uprawnienia z rękojmi, np. żądanie usunięcia wad lub wymiany rzeczy na wolne od wad, mogą okazać się praktycznie niewykonalne przez poszczególnego współnika. Także żądanie wykonania zobowiązania zgodnie z jego treścią (odpowiedzialność

³⁷ Nietrafny jest pogląd A. Herberta, [w:] A. Szajkowski (red.), wyd. cyt., s. 695, że przepis art. 864 k.c. nie stanowi bezpośredniej podstawy do konstruowania odpowiedzialności współników za zobowiązania spółki majątkiem osobistym.

³⁸ Odmienne: E. Łętowska, [w:] Z. Radwański (red.), wyd. cyt., t. III, cz. 1, s. 315; M. Pyziak-Szafnicka, [w:] E. Łętowska (red.), wyd. cyt., s. 288, NB 19; autorki te kwalifikują tę odpowiedzialność do pierwszej grupy.

³⁹ M. Pyziak-Szafnicka, [w:] E. Łętowska (red.), wyd. cyt., s. 339, NB 115; A. Witosz, *Odpowiedzialność współników spółek osobowych. Przypadki szczególne*, Warszawa 2008, s. 43-45. Odmienne: P. Tereszkiwicz (wyd. cyt., s. 168-173), który kwestionuje adekwatność pojęcia solidarności gwarancyjnej dla określenia stosunku między zobowiązaniem współników a zobowiązaniem spółki.

⁴⁰ Tak też S. Grzybowski, [w:] S. Grzybowski (red.), wyd. cyt. t. III, cz. 2, s. 816.

⁴¹ S. Grzybowski, [w:] Z. Radwański (red.), wyd. cyt., t. III, cz. 1., s. 66; podobnie: W. Czachórski et al., wyd. cyt., s. 64.

za dług) może przerastać możliwości wspólnika. W takich sytuacjach, wobec braku odpowiednich przepisów, należy przez analogię stosować art. 363 §1 k.c., który ogranicza roszczenia wierzyciela do roszczeń pieniężnych, gdyby przywrócenie stanu poprzedniego było niemożliwe albo gdyby pociągało za sobą dla zobowiązanego nadmierne trudności lub koszty⁴².

Jeżeli przedmiotem zobowiązania jest świadczenie pieniężne, to zarówno do świadczenia głównego, jak i do zapłaty ewentualnych odsetek zobowiązana jest spółka (dług łączny wszystkich wspólników), a do zapłaty wierzyciel powinien wezwać wszystkich wspólników (spółkę). W razie zwłoki lub niewykonania tego obowiązku powinien dochodzić odpowiedzialności z majątku wspólnego od wszystkich wspólników łącznie. Ze względu jednak na wprowadzenie przez ustawodawcę w art. 864 k.c. odpowiedzialności solidarnej, która nie ma charakteru subsydiarnego, wierzyciel może też dochodzić odpowiedzialności w stosunku do poszczególnych wspólników. Jeżeli będzie dochodził odpowiedzialności w stosunku do wszystkich wspólników, to nastąpi zbieg podstaw odpowiedzialności: łącznej wszystkich wspólników w stosunku do majątku wspólnego i solidarnej wszystkich wspólników w stosunku do ich majątków odrębnych. Tytuł egzekucyjny do zapłaty będzie wówczas skuteczny tak wobec majątku wspólnego, jak i wobec majątku odrębnego każdego wspólnika. Wierzyciel może też dochodzić odpowiedzialności za zapłatę najpierw w stosunku do kilku wspólników (lub nawet jednego z nich), ale tylko z ich majątków odrębnych. Odpowiedzialność za zapłatę polega w tym przypadku na możliwości domagania się spełnienia świadczenia głównego (kwoty dłużnej) i należności ubocznych (odsetek). Jest to możliwe tylko przy założeniu, że pojęcie odpowiedzialności obejmuje zarówno odpowiedzialność za dług (żądanie zapłaty), jak i odpowiedzialność rozumianą jako wszelkie negatywne skutki obciążające dłużnika (dochodzenie odsetek). Jest to zarazem decydujący argument na rzecz tezy, że pojęcie odpowiedzialności powinno być ujmowane tak szeroko. Gdyby ograniczyć to pojęcie do negatywnych skutków obciążających dłużnika, to od wspólnika – jako odpowiedzialnego solidarnie – można by żądać tylko zapłaty odsetek, a zapłaty sumy głównej jedynie od wszystkich wspólników łącznie. Ponieważ pojęcie odpowiedzialności musi mieć taką samą treść, gdy dotyczy zobowiązania do spełnienia świadczenia tak pieniężnego, jak i niepieniężnego, to należy uznać, że odpowiedzialność obejmuje żądanie wykonania zobowiązania także wówczas, gdy jego przedmiotem jest świadczenie niepieniężne.

Treść odpowiedzialności solidarnej wspólników jest problematyką niezwykle sporną nie tylko w spółce cywilnej, ale także w osobowych spółkach handlowych.

⁴² Problem treści solidarnej odpowiedzialności wspólników dotyczy także wspólników spółki jawnej, a w pewnym zakresie także wspólników innych osobowych spółek handlowych. Zdaniem Z. Tereskiewicza (wyd. cyt., s. 247-248), na wspólnikach spółki jawnej spoczywa obowiązek świadczenia *in natura*, przy czym Autor nie wskazuje na żadne ograniczenia tego obowiązku. Odmienne A.J. Witosz (wyd. cyt., s. 42-49), który podaje liczne argumenty przemawiające za ograniczeniem odpowiedzialności wspólnika do jej postaci pieniężnej.

Jest wiele argumentów, głównie natury praktycznej, związanych z prostotą i dogodnością dochodzenia roszczeń przemawiających za ograniczeniem odpowiedzialności wspólników tylko do świadczenia w formie pieniężnej. W osobowych spółkach handlowych argumentacja ta jest dodatkowo wzmocniona subsydiarnym charakterem odpowiedzialności i postulatem jednolitego stosowania jej zasad do wspólników ponoszących ograniczoną i nieograniczoną odpowiedzialność swoim majątkiem⁴³. Z tych względów należałoby postulować zdecydowaną interwencję ustawodawcy, polegającą na ograniczeniu odpowiedzialności solidarnej wspólników tylko do świadczenia w formie pieniężnej. W obecnym stanie prawnym takie ograniczenie jest niemożliwe. Bez zmiany sposobu rozumienia pojęcia odpowiedzialności wierzyciel mógłby domagać się od wspólnika zarówno zapłaty sumy głównej, jak i odsetek, a gdy chodzi o odpowiedzialność za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania niepieniężnego, to mógłby żądać także zapłaty kary umownej, a w sytuacji powstania szkody (też z czynu niedozwolonego) – zapłaty odszkodowania.

Z pojęciem odpowiedzialności solidarnej łączy się zagadnienie, czy istnieje jakaś solidarność odpowiedzialności pomiędzy majątkiem wspólnym a majątkami odrębnymi wspólników. Na to pytanie trzeba odpowiedzieć negatywnie⁴⁴. Po pierwsze ze względów formalnych, gdyż art. 864 k.c. statuuje tylko solidarność odpowiedzialności co do samych wspólników z ich majątków odrębnych, a solidarności się nie domniemywa (art. 369 k.c.)⁴⁵. Po drugie ze względów materialnych, gdyż musiałoby to oznaczać, że co do roszczenia, którego spełnienie jest możliwe tak z majątku wspólnego, jak i z majątków odrębnych (np. gdy przedmiotem roszczenia jest świadczenie pieniężne), możliwy jest wybór pomiędzy odpowiedzialnością łączną a odpowiedzialnością solidarną za dług łączny. W rzeczywistości wybór jest ograniczony, bo wprawdzie można wybrać wyłącznie odpowiedzialność solidarną, pozywając tylko niektórych wspólników, ale nie można wybrać tylko odpowiedzialności łącznej, gdyż pozwanie wszystkich wspólników w celu egzekucji z ich majątku wspólnego oznacza też uzyskanie tytułu egzekucyjnego co do ich majątków odrębnych. Zbieg odpowiedzialności, jaki tu występuje, wyklucza pojęcie solidarności odpowiedzialności pomiędzy majątkiem wspólnym a majątkami odrębnymi wspólników.

Jak wynika z porównania odpowiedzialności łącznej za dług łączny i odpowiedzialności solidarnej z art. 864 k.c., ta ostatnia ma węższy zakres. O ile odpowiedzialność łączna wszystkich wspólników obejmuje wszystkie długi spółki i wszelkie dopuszczalne przez prawo formy odpowiedzialności, to odpowiedzialność solidarna znajduje nieograniczone zastosowanie tylko w przypadku wymuszenia świadczenia pieniężnego oraz roszczeń o charakterze odszkodowawczym, zarówno w sytuacji

⁴³ A.J. Witosz, wyd. cyt., s. 46-47.

⁴⁴ Tak też M. Litwińska, *Spółka cywilna w świetle nowych regulacji prawnych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2001, nr 7, s. 10; A. Torbus, *Status prawny spółki cywilnej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2003, nr 1, s. 24.

⁴⁵ Zob. M. Pyziak-Szafnicka, [w:] E. Lętowska (red.), wyd. cyt., s. 284, NB 12; P. Tereszkievicz, wyd. cyt., s. 177-178.

niewykonania świadczenia pieniężnego, jak i niepieniężnego. Natomiast odpowiedzialność za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania niepieniężnego jest ograniczona w zakresie możliwości skorzystania z innych uprawnień i roszczeń niż roszczenia odszkodowawcze. Dotyczy to zwłaszcza żądania wykonania zobowiązania zgodnie z jego treścią, czyli *in natura*.

5. Procesowa realizacja odpowiedzialności wspólników

Pod względem cywilnoprawnym nie ma różnicy co do tego, czy odpowiedzialność ponoszą wspólnicy spółki cywilnej w spółce nie prowadzącej działalności gospodarczej, czy wspólnicy będący przedsiębiorcami, z racji wspólnego prowadzenia przedsiębiorstwa⁴⁶. Inaczej jest, gdy chodzi o procesowy aspekt odpowiedzialności spółki za zobowiązania. Jeśli wierzyciel, który jest przedsiębiorcą, wystąpi z pozwem przeciwko wszystkim wspólnikom w sprawie gospodarczej, nie ma wątpliwości, że podlegać ona będzie przepisom postępowania w sprawach gospodarczych (art. 479¹ kpc). Powstaje pytanie, czy w takim samym trybie będzie rozpatrywana sprawa, w której pozwani zostaną tylko niektórzy wspólnicy spółki cywilnej. Wprawdzie wspólnicy ci też są przedsiębiorcami, a więc istnieją pełne podstawy do zastosowania art. 479¹ kpc, ale trudno zaakceptować obserwację, że majątkiem, do którego sięga wierzyciel, nie jest majątek spółki (czyli majątek, na którym oparte jest przedsiębiorstwo spółki), ale majątek osobisty wspólnika, który nie jest związany z prowadzoną przez niego działalnością gospodarczą. Wątpliwości może potęgować porównanie tej sytuacji z odpowiedzialnością wspólników spółki jawnej i innych wspólników osobowych spółek handlowych ponoszących odpowiedzialność solidarną i subsydiarną za zobowiązania spółki. W spółce jawnej problematykę tę reguluje art. 31 §1 ksh. Zgodnie z nim wierzyciel spółki może prowadzić egzekucję z majątku wspólnika w przypadku, gdy egzekucja z majątku spółki okaże się bezskuteczna (subsydiarna odpowiedzialność wspólnika). Nie stanowi to jednak przeszkody do wniesienia powództwa przeciwko wspólnikowi, zanim egzekucja z majątku spółki okaże się bezskuteczna (art. 31 §2 ksh). Pomimo więc subsydiarnej odpowiedzialności wspólnika, w spółce jawnej występuje w istocie ten sam problem co w spółce cywilnej, w razie gdy wierzyciel – przedsiębiorca wytoczy powództwo przeciwko wspólnikowi spółki równocześnie z pozwaniem samej spółki. Wspólnik spółki jawnej nie jest przedsiębiorcą⁴⁷, a zatem brak jest wówczas koniecznej przesłanki wymaganej w art. 479¹ kpc do zastosowania trybu postępowania w sprawach gospodarczych. Jednocześnie pomiędzy

⁴⁶ W każdej spółce prowadzącej działalność gospodarczą wspólnicy są przedsiębiorcami, a zatem prowadzą przedsiębiorstwo zarobkowe w rozumieniu art. 55¹ k.c.; zob. art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz. U. nr 173, poz. 1807 z późn. zm.

⁴⁷ Choć może nim być, ale jako inny przedsiębiorca niż spółka jawna, której jest wspólnikiem, a zatem nie może być pozwany jako przedsiębiorca odpowiedzialny za długi spółki, lecz jako osoba fizyczna lub prawna.

wspólnikami a spółką zachodzi współuczestnictwo materialne zwykle⁴⁸. Prowadzi to do wniosku, że sprawa taka musi być rozstrzygnięta w postępowaniu zwykłym, a nie w postępowaniu w sprawach gospodarczych, gdyż sprawa, która ma charakter gospodarczy tylko w stosunku do niektórych spośród pozwanych współuczestników materialnych, nie podlega rozpoznaniu w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. Wynika to wprost z art. 72 §2 i §3 kpc⁴⁹. Pozwanie współników i samej spółki jawnej powoduje zastosowanie zwykłego trybu rozpoznawczego, a pozwanie nawet tylko części współników spółki cywilnej – trybu odrębnego dla spraw gospodarczych. Wniosek taki jest pozbawiony głębszego uzasadnienia materialnego, ale jest wnioskiem nieuniknionym. Wynika on w sposób konieczny ze specyfiki spółki cywilnej prowadzącej działalność gospodarczą, która nie posiada podmiotowości gospodarczej (statusu przedsiębiorcy), natomiast status ten posiadają wspólnicy spółki, którzy są traktowani przez prawo jako niezależni przedsiębiorcy. Z tego względu to oni są stroną procesu w sprawach gospodarczych, nawet wówczas, gdy nie wszyscy wspólnicy zostali pozwani.

6. Wnioski końcowe

Dług łączny współników stanowiący zobowiązaniowy odpowiednik majątku wspólnego i wspólna odpowiedzialność współników za dług łączny, a także ich solidarna odpowiedzialność osobista za zobowiązania spółki świadczą o podmiotowym ukształtowaniu stosunków w spółce cywilnej, pomimo braku formalnej podmiotowości prawnej. Podmiotowa konstrukcja ustroju odpowiedzialności w spółce cywilnej wynika z istoty stosunku spółki, jako stosunku organizacyjnego, a nie tylko obligacyjnego. Mimo że ustawodawca nie kształtował ustroju odpowiedzialności świadomie w kierunku upodmiotowienia spółki, to jednak konstrukcja podmiotowa okazuje się nieunikniona. Podobnie też, niezależnie od intencji ustawodawcy, podmiotowy kształt ustroju majątkowego spółki wyznacza konstrukcja majątku wspólnego oraz zasady organizacyjne prowadzenia spraw spółki i jej reprezentowania w stosunkach zewnętrznych. Trudno nie zauważyć zbliżenia tych elementów konstrukcyjnych spółki cywilnej do spółki jawnej. Odrębność majątku od majątku współników, odrębność odpowiedzialności spółki⁵⁰ od odpowiedzialności współników, wyodrębnienie form organizacyjnych zarządzania i reprezentacji – są podobnie ukształtowane w obydwu spółkach, z tą tylko różnicą, że w spółce jawnej ma to fundament w przyznaniu jej zdolności prawnej. Różny natomiast jest status

⁴⁸ E. Łętowska, [w:] Z. Radwański (red.), wyd. cyt., t. III, cz. 1, s. 323; S. Sołtysiński, [w:] A. Szajkowski (red.), wyd. cyt., s. 774.

⁴⁹ Tak też wyrok Sądu Najwyższego z 27 października 1995 r., I CRN 105/95, niepubl.; zob. R. Flejszar, *Postępowanie w sprawach gospodarczych. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 61; J. Bodio, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 115.

⁵⁰ W spółce jawnej jest to odpowiedzialność samej spółki, a w spółce cywilnej – odpowiedzialność łączna.

gospodarczo-prawny tych spółek, gdyż spółka jawna jest przedsiębiorcą, podczas gdy w spółce cywilnej prowadzącej działalność gospodarczą przedsiębiorcami są wspólnicy. Przekłada się to na rozbieżną sytuację prawną obydwu spółek w procesie cywilnym. Z tych względów należy szukać możliwości przyznania spółce cywilnej zdolności prawnej, a co za tym idzie – statusu przedsiębiorcy, nie naruszając – jeśli to możliwe – ustroju współwłasności łącznej. Jest to o tyle trudne, że zasadniczą przeszkodą w tym względzie jest ustrój majątkowy spółki cywilnej oparty na współwłasności łącznej⁵¹.

Literatura

- Bieniek G., Ciepła H., Dmowski S., Gudowski J., Kołakowski K., Zychowicz M., Wiśniewski T., Żuławska C., *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 1-2, Warszawa 1999.
- Bodio J., [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Czachórski W., Brzozowski A., Safjan M., Skowrońska-Bocian E., *Zobowiązania, Zarys wykładu*, Warszawa 2004.
- Flejszar R., *Postępowanie w sprawach gospodarczych. Komentarz*, Warszawa 2007.
- Frąckowiak J., *Podmiot gospodarczy. Kilka uwag o konsekwencjach wyodrębnienia tej kategorii podmiotów w prawie cywilnym*, [w:] J. Frąckowiak (red.), *Spółka jako podmiot gospodarczy*, Wrocław 1995.
- Gneta B. (red.), *Podstawy prawa dla ekonomistów*, Kraków 2005.
- Gniewek E. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2006.
- Grzybowski S. (red.), *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 2, *Prawo zobowiązań. Część szczegółowa*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981.
- Gurgul S., *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2005.
- Jakubecki A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Jakubecki A., Zedler F., *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Kraków 2003.
- Jurcewicz W., *Odpowiedzialność za zobowiązania spółki cywilnej*, „Studia Prawnicze” 1985, z. 1-2.
- Katner W.J. (red.), *Podstawy prawa cywilnego i handlowego dla ekonomistów*, Gdańsk 2001.
- Klein A., *Ewolucja instytucji osobowości prawnej*, [w:] E. Łętowska (red.), *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983.
- Korzan K., *Spółka cywilna w kontekście praktyki notarialnej*, „Rejent” 1999, nr 10.
- Lic J., *Warunki prawne uznania podmiotowości spółki cywilnej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2006, nr 3.
- Litwińska M., *Spółka cywilna w świetle nowych regulacji prawnych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2001, nr 7.
- Łętowska E. (red.), *System prawa prywatnego*, t. V, *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, Warszawa 2006.
- Naworski J.P., *Zbycie członkostwa w spółce cywilnej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1996, nr 9.
- Pietrzykowski K. (red.), *Kodeks cywilny*, t. I-II, *Komentarz*, Warszawa 2005.
- Podleś M., *Charakter prawny spółki cywilnej na tle prawa polskiego i niemieckiego*, Warszawa 2008.
- Pyzioł W., Szumański A., Weiss I., *Prawo spółek*, Bydgoszcz–Kraków 2002.

⁵¹ Zob. bliżej: J. Lic, *Warunki prawne uznania podmiotowości spółki cywilnej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2006, nr 3, s. 34 i n.

- Radwański Z. (red.), *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981.
- Radwański Z., *Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 1998.
- Sołtysiński S., [w:] A. Szajkowski (red.), *System prawa prywatnego*, t. XVI, *Prawo spółek osobowych*, Warszawa 2008.
- Szajkowski A. (red.), *System prawa prywatnego*, t. XVI, *Prawo spółek osobowych*, Warszawa 2008.
- Tereszkiewicz P., *Odpowiedzialność wspólników za zobowiązania spółki jawnej*, Warszawa 2008.
- Torbus A., *Status prawny spółki cywilnej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2003, nr 1.
- Ulmer P., *Gesellschaft bürgerlichen Rechts und Partnerschaftsgesellschaft. Systematischer Kommentar*, München 2004.
- Wiśniewski A.W., *Prawo o spółkach. Podręcznik praktyczny*, Warszawa 1990.
- Witosz A., *Odpowiedzialność wspólników spółek osobowych. Przypadki szczególne*, Warszawa 2008.
- Wolter A., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1977.
- Zoll F., *Prawo cywilne*, t. I, *Część ogólna*, Poznań 1931.
- Żabiński Z., [w:] C. Żuławska (red.), *Zarys prawa gospodarczego dla ekonomistów*, Kraków 1999.
- Żuławska C. (red.), *Zarys prawa gospodarczego dla ekonomistów*, Kraków 1999.

CIVIL LIABILITY OF AN ENTREPRENEUR – PARTNER OF A CIVIL PARTNERSHIP

Summary: The status of an obligations of civil partnership is unclear. It is arguable that this obligation is a joint obligation of all partners and is the conceptual equivalent of community of rights covered by joint tenancy. It is not an obligation within the meaning of joint and several obligations provided in Art. 366 Civil Code. In accordance with the existence of the joint obligations of all partners, they are also responsible for them. Joint and several liability of partners provided in Art. 864 Civil Code is only the reinforcement of the joint liability of the partners for their joint obligation. They are liable with their personal assets, not with their joint tenancy. With personal assets of partners liability can be executed only in pecuniary form. No one shall demand from the partner to perform non-pecuniary obligations, which should meet the partnership (all partners) based on joint tenancy.

Key words: joint obligation, joint and several obligation, joint tenancy.